

Hatırat
Kitaplığı

SARAY HATIRALARIM

SAFİYE ÜNÜVAR

مُعَلِّمَةُ سَلْطَنَاتِ
صَفِيَّة

“MUALLİME-İ SELÂTİN- SAFİYE”

**-MUALLİME SAFİYE ÜNÜVAR'IN HATIRALARINI
NAKLETTİĞİNDE KULLANDIĞI İMZA-**

Sultan Reşad

Reşad kapımızın önünde. Aşçımız Azime kendisine kapıyı açıyor. Ve Padişah da doğru benim odama geliyor. Derhal fırlayıp elini, eteğini öpüyorum. Kanepeye oturuyor. Ben de sağ tarafında gösterdiği iskemleye oturuyorum. Sağ elini omzuma koyarak okşar gibi bana bir şeyler söylüyor. Ne dediğini anlamıyorum, kalkıp gidiyor. Uyandığım zaman bütün hatırlamak gayretime rağmen ne söylediğini toparlamıyorum.

İşte rüya bundan ibaretti. Eniştem rüyamı dinledikten sonra duvardaki takvimden bir yaprak kopararak tebessüm etti. Ve tekrar okumasına devam etti. Tabii bana da odadan çıkmak düşüyordu. Eniştemin salı günleri sarayda nöbetçi olduğunu yazmıştım. O gün de bulunması icab ettiği için saraya gitmişti. Padişah kendisini huzura kabul edip diyor ki:

– İmam Efendi, sarayda bulunan kalfalara din dersleri verdirmek istedim. Meseleyi Sertabip Hayri Paşa'ya açtım.

Yıldız Sarayı

Hakları vardı. Çünkü şimdiye kadar sarayda tedris ile vazifelendirilmiş olan hoca hanımların hepsi yaşlı başlı hanımlardı. Elbette ki karşlarına çıkacak bu yeni muallimenin de öyle olacağını zannedeceklerdi. Halbuki ben o zaman daha Dar-ül Muallimat'tan yeni diploma almış, genç bir kızdım. Ellerinden geldiği kadar saygı ve ikram göstermeye çalışıyorlardı. Biraz sonra gayet zarif, zarflı bir fincan içinde kahvemi getirdiler. Nihayet belki onbeş dakika sonra kızlar dağıldı. Kalfa Hanım gelmişti. Bu Kalfa Hanım sarayda Hazineedar Ustadan sonra en ziyade itibar sahibi olan bir saraylı idi. Hizmet eden nedimelerin hepsi kendisine 'kaafam'³ diyorlardı. Arkasında uzun etekli bir entari, başında hotoz, hotozun sol tarafına iştirilmiş pırlanta bir iğne, uzun boylu, vakarlı, nazik bir saraylı idi, Rişkidil Hanım. Ayağa kalktım.

3 'Kaafam', saraylılar dilinde 'kalfam' demektir.

tikbal etti. Buraya gelinceye kadar yolda Rişkidil kalfa şunları anlatmıştı:

“Kalfanızın adı Piyalerû’dur. Efendimizin üçüncü haremi, yani üçüncü Kadınefendi Dürrüaden Kadınefendinin daire kalfası idi. Vefatından sonra, vasiyeti mucibince oğlu Şehzade Necmeddin Efendi’ye baş kalfa oldu. Bundan pek az evvel Necmeddin Efendi de Rahmet-i Rahman’a kavuşunca kendilerinin hatıralarına hürmeten kalfayı Beşiktaş ve Yıldız Sarayları’ndaki dairelerinde alıkoydular. Allah kimseye efendi acısı göstermesin. Muhterem bir kadındır. Maiyetinde beş kişi var: Şevkidil, Nigaristan, Sipentayyar adında üç kız ile Said Ağa ismindeki harem ağası ve tablakârı hademe Halil Ağa, bunların hepsi Necmeddin Efendi’den kalmadır. Ümit ederim ki seveceksiniz kendilerini. O da sizin her umunuza nezaret edecektir.” Piyalerû kalfa bana hitaben:

– Efendim yorulmuşsunuzdur, buyurunuz size odanızı göstereyim, dedi ve beni yanındaki odaya götürdü. Burası,

Şehzade Mahmud Necmeddin Efendi

ikişer kişilik mektep sıraları ile siyah yazı tahtası ve benim için bir masa ve saireyi yazarak lüzumlu malzemeyi bir liste halinde kendilerine takdim ettim.

– Merak etmeyiniz. Hepsi derhal tedarik olacaktır. Yalnız sizden ricalarım şudur: Dersaneden içeri girer girmez Sultanlık yoktur. İstedığınız gibi kendilerine muamelede serbestsiniz. Diğer hocanın vazifesine nihayet verilecektir. Bu vazifeyi size devrediyoruz. Şevketmeab Efendimizin iradeleri ile evvela Kur'an-ı Azimüşşan hatmedilecek, ondan sonra mektep derslerine başlanacaktır. Siz de ona göre hareket edersiniz, dedi, ayağa kalktı ve çıktılar.

Sultanların valideleri, üzerinde iyi bir tesir bırakmış, hoş bir hanımdı. Sultan hanımlar için sipariş edilen ders levazımatı gelinceye kadar ben de, okumak isteyen saraylı hanımların isimlerini kayda başladım. Talebelerim çoğaldıkça çoğalıyordu. Bunlar arzu ettikleri dersleri takip edebileceklerdi. Şimdilik Kur'an-ı Kerim, Ulûm-i Diniye, Kıraat, İmla, He-

Şehzade Ziyaeddin Efendi

İkinci Kadınefendi Mihrengiz Kadınefendi'yi Ziyaret

İkinci Kadınefendi Mihrengiz Kadınefendi ve oğlu Şehzade Ömer Hilmi Efendi sayfiyedeydiler. Kendileri ile görüşemedik. Ancak kışın Beşiktaş Sarayı'na gelince tanışabildik.

Üçüncü Kadınefendi Nazperver Kadınefendi'yi Ziyaret

Nazperver Kadınefendi, Dürrüaden Kadınefendinin vefatıyla üçüncülüğe terfi etmişti. Aynı gün kalfamla beraber hünkâr dairesinden sonra bu Kadınefendinin ikametine tahsis edilen daireye gittik. O da öteki Kadınefendiler gibi şişman ve uzun boylu bir hanımdı. İlk nazarda malûmatının derecesi pek belli olmamakla beraber, insan üzerinde iyi tesir yapan terbiyeli ve nazik görünüyordu ve biraz hüzünlü bir hali vardı. Hüzününün sebebini sonradan öğrenmiştim; çocuğu olmadığı için Padişah'ın kendisine karşı gösterdiği teveccühe rağmen, hayatı boyunca böyle mahzun yaşamıştır. Sık sık gelmemi istedi ve iltifat etti.

Şehzade Ömer Hilmi Efendi

Hadise bütün sarayda duyulmuş, Padişah kulağına kadar gitmişti. Gülmüş ve bir salı günü eniştem nöbetçi iken ona da meseleyi açmış ve iltifat etmiş:

– Analar, babalar, evlatlarını dini terbiyelerinden indallah nasıl mes’ul iseler, ben de bunlardan mes’ulüm. Allah sormasın, size de teşekkür ederim, demiş.

O akşam eniştem eve geldiği zaman yengem saraylı hanıma; “Allah Safiye’den razı olsun Halife-i ruy-i zeminin duasını almama sebep oldu” demiş.

Padişah’ın teveccühünü kazanmış olmam bana cidden sevinç vermişti. Birkaç gün sonra Baş Musahib Enver Ağa vasıtasıyla bir de levha hediye ve ihsan etmişlerdi. Levha meşhur hattatlardan birinin yazısıyladır. Bunu Kur’an-ı Kerim okumaya mahsus bir camlı dolap hediyesi takib etti.

Sultan Reşad hediyesi

Evvela Kur’an-ı Kerim Derslerine Başladık

Ziyaeddin Efendi ile Ünsiyar Hanımefendi’nin çocukları Dürriye ve Rukiye Sultan Efendilerle, Şehzade Nazım Efendi’nin derse başladıkları günün tarihini unutmama imkan yoktur:

11 Mayıs 1331 (1915)

Ders odasının hazırlandığını haber verdikleri zaman koşa koşa, görmeye gittim. Gördüğüm manzara beni hayret

Talebelerimize Verilen Takdirnameler

A F E R İ N

SARAY-I HÜMAYUNA MAHSUS

..... sınıfı talebatından numaralı.....
İş bu aferin varakasına nail olmuştur.

T A H S İ N

SARAY-I HÜMAYUNA MAHSUS

..... sınıfı talebatından numaralı
İş bu tahsin varakasına nail olmuştur.

saraydan çıkılmasını ve gezmeyi pek sevmezmiş. Bahusus ailesine mensup kimselerin hariçte nazar-ı dikkati celbedecek şekilde dolaşmalarını pek hoş görmezmiş. Biz de bu verilen çarşaf müsaadesinden faydelenerek çıktığımız zaman yaşmak ve ferace ile çıkmaya çalışırdı. Çünkü karakol önünden geçerken askerlerin selam vermesi iyi bir şey değildi.

İhtiyar Büyük Kalfa da Kur'an-ı Kerim Dersi Alıyor

Sarayda pek sevdiğim hanımlardan biri de Büyük Kalfa idi. Kendisini cidden takdir ederdim. Ara sıra beni ziyarete gelirdi. Bir gün gene geldi, Hazinedar Ustanın beni görmek istediğini söyledi. Hemen o gün ustayı görmeye gittim. Biraz oturduk. Hoşbeşten sonra bana:

– Hoca hanım, dedi, Kur'an-ı Kerim'de Yasin, Tabareke, Amme surelerini sizin yanınızda tekrarlamak istiyorum. Müsait bir vaktinizde bini dinlemek lütfunda bulunursanız

Yıldız Sarayı-Harem

Dolmabahçe Sarayı

İcab eden şeyleri yazarak kendisine verdim. O tarihten itibaren dört Sultanla bir Şehzadeye ders verecektim. Cuma günleri hariç, her gün sabahları bizim dairede saraylılara ders vermek, öğleden sonra da Sultanların dairelerine ayrı ayrı gitmek lazım geliyordu. Bu ise bana hem çok vakit kaybettiriyor hem de oldukça yorgunluğa maloluyordu. Bunları birleştirmek her bakımdan, faydeli olacaktı. Fakat ihtiyatlı hareket etmek istediğim isabet olmuş. Fikrimi kalfaya açtığım zaman:

– Sakın ha, dedi. Böyle bir şeye teşebbüs etmeyin. Fena tesir yapar, dedi.

Öğrendim ki, Ünsiyar Hanım ile ortağı Perizad Hanım dargınmışlar. İyi kalpli kalfanın ikazı ve benim de ihtiyatım sayesinde böyle bir tatsızlığı önlemiş oldum.

Yine öğleden sonra evvela Ünsiyar Hanım'ın, sonra da Perizad Hanım'ın dairesine giderek tedrisata devam ettim.

şa giyilen bir nevi başlıktır ki ön tarafı biraz yüksek, arka tarafı alçaktır ve elbisenin rengine uyacak surette ince ipeklî kumaştan yapılır. İsteyenler hotozun üzerine mücevherat da takabilirlerdi. Kalfam bana bu üç yeni elbiseden birinin Padişah'ın huzuruna çıkarken, ikincisinin bayramda, yine Padişah'ın tebrikatında bulunurken, üçüncüsünün de Kadınefendilerin ziyaretlerinde bulunurken giyilebileceğini söylemişti. Bunların üçü de kuyruklu, uzun entarilerdi. Bunların dışında, ne zaman istersem kısa etekli elbiseler giyebilecektim.

Hotozu başıma koydum. Bir aralık gözüm aynaya ilişti. Kendimi adeta tanıyamaz bir hale gelmiştim. Kıyafet insanı ne kadar değiştiriyor. Kalfamla birlikte sarayın uzun ve şahane koridorlarından geçerek hünkâr dairesine vardık.

Dolmabahçe Sarayı çok büyüktür. Geniş sofaları, odaları, yüksek tavanları ve her suretle süslü duvarları ile belki de dünyada mevcut sarayların hepsine faik bir durumdadır. Deniz kenarında oyma, fildişi gibi işlenmiş sahil sa-

Sultan Reşad

Sultan Reşad'ın Eyüp'te yaptırdığı okul

Fukaraya dağıttığı paraları, kağıt para olarak değil gümüş para olarak verirdi.

Gerek cuma selamlıklarında ve namazda, gerekse sair gezintilerinde daima güler yüzlü olarak görülürdü.

Padişah'ın mizacı hakkında, kendisine senelerce kahretmiş türlü haksızlıklarda bulunmuş biraderi Sultan Hamid'e ait bir vak'asını nakletmek kafi gelecektir, kanaatindeyim:

1329 senesindeki Rumeli seyahatinde Selanik'e gidince Sultan Hamid'in hatırını sormak için mabeyn Baş Katibi Halit Ziya Bey'le¹⁰ ordu müfettişi Hadi Paşa'yı göndermişti. Kendilerine:

- Biraderime benden bahsederken “Zat-ı şahane tabirini kullanmayınız, sadece “biraderiniz” deyiniz ve ellerinden öptüğümü söylemeyi unutmayınız” demiş, sıkı sıkı tembihatta bulunmuş ve ilave etmiş: “Selanik'e gelişimin sebebi memleketin selameti içindir, sakın gücenmesinler”.

Sultan Reşad, muhafazakardı ve alâyişten hoşlanmazdı. Mesela harp zamanında öteden beri adet olan saray eğlencelerini, sazlarını men etmişti. Bundan başka saray adetlerinin ihmal edilmesini de istemezdi. Mesela, dış kirası (yemekten sonra verilen bahşiş), iftar davetleri, nevruziye gibi

11 Halit Ziya Uşaklıgil (1869-1945)

*Dolmabahçe Sarayı selamlık giriş cephesi önünde
Sultan Reşad'ın cülusu*

eski zamanlardan kalan adetleri kaldırtmaz ve an'anenin hiç bir zaman bozulmamasına dikkat edilmesini isterdi.

Burada şu “nevruziye” tabirini biraz izah etmek gerekiyor. Nevruziye; İran takvimine uyarak yeni sene başlangıcında sarayın baş hekimi tarafından yapılarak kıymetli kaselere konup renkli tüllerle bağlanan bir nev'i macundur. Böyle kaseler içindeki bu nevruziye macunu, Padişah'a, veliahdı, Şehzadegân ile Kadınefendilere ve mabeyin efradına kırmızı kurdelalarla bağlı olarak gönderildi. Sonraları bu adet kaldırılmıştır. Hala bu kaselerden kibar konaklarının canlı vitrinlerini süsleyenlere rastlanır. Bunlar, Mısır Sarayları'nın muhteşem salonlarındaki murassa vitrinlerde de yer almış bulunuyor.

Sultan Reşad, son derece alçak gönüllü ve mahviyetkârdı. Yakınlarının naklettiklerine göre sık sık şunları söylemiş:

– Ben bu mevkiye layık değilim, amma Cenab-ı Hak kısmet eylemiş. Yaşım ilerledi, vatana hizmeti istediğim şekilde yapamıyorum. Bundan dolayı da pek müteessirim.

rerek imtihanları icra edildi. Bu hanım, tahminen dört sene kadar tedrisata devam etti. Bilahere sıhhi vaziyetinden dolayı kendi arzusu ile saraydan çıktı. Tedrisat esnasında Şehzadenin bana gönderdiği tezkereyi aynen kaydediyorum.

عقدت معكم خانم .
 ماه مالك بدمي بنجي بايز ، بدمي بدني صالي ، بدمي صفو زيمي بنجي كرمي
 آلا فرانك ساعت اوله زاره لرنا سطره ويا صوفه بدمك اشتمادي
 جز قيله جفنده بايم مذكوره ده سزدي مجزه مر اولمه وزره بريخي كوي
 خارجه در الشفق مدي كامي بك ، ابيجي وويجي كوندريك مجده كوي
 شريفك زه كتابه ده زه . هر رايك
 عمر حلي

İffetlü Muallime Hanım,

Mah-ı halin¹⁵ 25'inci pazar, 27'inci salı, 29'uncu perşembe günleri alafranga saat 10 raddelerinde Sultan ve Namık Efendinin imtihanları icra kılınacağından eyyam-ı mezûrede siz daimi mümeyyizemiz olmak üzere birinci gün hariçten Darüşşafaka Müdürü Kâmi Bey, ikinci ve üçüncü günlerinin mümeyyizesini dahi teşrifinizde intihap ederiz.

22 Haziran 338

Ömer Hilmi

Arzettiğim tezkere üzerine Bağlarbaşı'ndaki köşklarine gittim. Derslerinde tamamen muvaffak olan bu muhterem talebeleri, candan tebrik ve takdir etmiştim. İnkılaptan sonra ikinci Kadınefendi ile oğlu Şehzade Ömer Hilmi Efendi, Mısır'a geldiler. İskenderiye'de vefat ettiler. Prens Ömer Tosun Paşa türbesinde medfundurlar.

Mahmut Muhtar Paşa'nın kıraatını mütekaip üç defa selam havası çalınarak "Padişah'ım çok yaşa!" nidasıyla merasime nihayet verilmiştir.

İlk Bayram Şenlikleri

Bu şenlik 10 Temmuz 1325 senesinde yapılmıştır. Evler, dükkanlar resmi daireler, müessesat-ı milliye ve ecnebiyye velhasıl şehrin her tarafı bayraklarla tezyin olunmuş, Sultan Reşad dahi resmi üniforması ile maiyetinde Veliht-ı saltanat, Şehzadegân, mabeyin erkanı olduğu halde iştirak etti. Ve hürriyet şehitlerinin defnolunduğu yerde yaptırılmasına karar verilen abide-i hürriyetin vaz-ı esasını bizzat Sultan Reşad icra etmişti.

Ertuğrul Yatı'nda şehzadelerin toplu halde görüldüğü fotoğraf.

Oturanlar Soldan Sağa: Mehmed Seyfeddin Efendi, Abdülmecid Efendi, Mehmed Vahideddin Efendi, Mehmed Ziyaeddin Efendi, İbrahim Tevfik Efendi. Ayaktakiler Soldan Sağa: Mehmed Cemaleddin Efendi, Ömer Hilmi Efendi, Mahmud Necmeddin Efendi, Ahmed Nihad Efendi, Mehmed Abdülhalim Efendi, Osman Fuad Efendi, Ömer Faruk Efendi.

yeyi seyreder, bilahare aynı merasimle sarayına avdet buyurur. Mesmuatıma nazaran perdeleri Sultan Mecit dahi Kadir gecesi Tophane Camii Şerifi'ne gittiğinden Sultan Reşad da bu camii tercih ederlermiş.

Bayram Alayı

Sultan Reşad ilk bayram alayını Sultanahmet Camii civarında icra etmiştir. Eniştemin rivayetine göre bayramdan iki gün evvel, şiddetli yağmur başlamış, merasimin güzel bir havaya tesadüf etmemesi korkusu başlamış. Bayramın birinci günü sabahtan itibaren hava düzeldiğinden, alay fevkalade olmuş, caddeler bayraklarla donatılmış, Padişah'ın, veliaht ve Şehzadegânın vükela ve ulemanın geçmeleri ahalî tarafından bilahassa hünkâr "Padişah'ım çok yaşa!" nidasıyla karşılanmış.

Milletin yağmur yüzünden rahatsız olacağını düşünen iyi kalpli Padişah, Allah'ın bu lütfuna hamd-ü senada bulunduğu gibi, millet ve devletin selamet ve saadetine dua etmiştir.

Sultan Reşad saltanat kayığında